

# **THE EFFECTS OF CHANGE RISING WITH NEOLIBERALISM ON HIGHER EDUCATION SYSTEM**

NEO-LİBERALİZMLE GELEN DEĞİŞİMİN  
YÜKSEKÖĞRETİM SİSTEMİNE ETKİLERİ

***Veysel EREN<sup>1</sup>***  
***Abdullah AYDIN<sup>2</sup>***

## **Abstract**

Globalization, with neoliberal policies that has been shaped by the new right ideology, has reshaped almost every field from economy to policy, from social structure to cultural codes all over the world especially in the period after 1980. That is for sure that the higher education system which is the main constituent of information society has also been affected by that change. In this study, the effects of neo-liberal policies on state and public administration, and especially on higher education system in the structure of public administration were discussed. In this context, it was concluded that neoliberal policies are the tools of redefining and constituting the global capitalist system; they have changed the states and public administration systems in view of function, process, system and staff; higher education systems have kept up with this change and they have faced with the threat of becoming a tool in the development, placement, dissemination and briefly success of neoliberal policies.

**Keywords:** Neoliberalism, Globalization, Higher Education System

## **Özet**

Küreselleşme, yeni sağ ideolojinin biçimlendirdiği neo-liberal politikalarla, özellikle 1980 sonrası dönemde bütün ülkeleri içine alacak yaygınlıkta, ekonomiden siyasete, toplumsal yapıdan kültürel kodlara kadar hemen her alanı yeniden şekillendirmiştir. Elbette bilgi toplumunun temel yapı taşı olan yükseköğretim sistemi de bu değişimden etkilenmiştir. Çalışmada, neo-liberal politikaların devlet ve kamu yönetimine, kamu yönetimi içinde de özel olarak yükseköğretim sistemine etkileri tartışılmaktadır. Bu çerçevede neo-liberal politikaların küresel kapitalist sistemi yeniden tanımlama ve inşa etmenin bir aracı olduğu; devletleri ve kamu yönetimi sistemlerini işlev, süreç, sistem ve personel bakımından dönüştürdüğü; yükseköğretim sistemlerinin de bu dönüşüme ayak uydurduğu ve giderek neo-liberal politikaların geliştirilmesinde, yerleştirilmesinde, yaygınlaştırılmasında ve kısaca başarısında bir araca dönüşme tehlikesiyle karşı karşıya kaldığı değerlendirilmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** Neo-liberalizm, Küreselleşme, Yükseköğretim Sistemi

<sup>1</sup> Prof. Dr., Mustafa Kemal Üniversitesi. [veyseleren@hotmail.com](mailto:veyseleren@hotmail.com)

<sup>2</sup> Arş. Gör., Mustafa Kemal Üniversitesi. [abdullahaydin01@hotmail.com](mailto:abdullahaydin01@hotmail.com)

## **GİRİŞ**

Günümüz dünyasının en belirgin özelliklerini anlatan kavramlar arasında hiç kuşkusuz, bilgi, ticaret (özel girişim) ve siyasetin özel bir yeri vardır. Önemli bir bölümü üniversiteler ve ar-ge kuruluşlarında üretilen bilgi, diğer birçok alanın yanı sıra ekonomi ve siyasetin de temel girdisi, yönlendiricisi ve bazen de aracısı olarak işlev görmektedir. Aydınlanma dönemi öncesi ve özellikle sonrasında siyaset, ticaret, bilim, kültür, sanat ve diğer alanları şekillendiren ideolojilerin çeşitliliği dikkat çekmektedir. Ancak yirminci yüzyılın sonlarında ideoloji ile ilgili tartışmaların bir kısmı onun ölümüne, bir kısmı da azalan önemine odaklanmış ve ideolojiden arınmış bilimsel bilginin araştırma, inceleme ve eğitim faaliyetlerinin merkezine yerleştiği yönünde yaygın bir kanaat oluşmuştur. Bununla birlikte bilginin üretilmesi, yayılması ve benimsenmesinde, siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel değerlerin etkisinin tamamen ortadan kalktığını iddia etmek pek de mümkün görünmemektedir. Buradan hareketle günümüzün bilimsel faaliyetlerinin baskın ekonomik, siyasal ve kültürel unsurlar olan serbest piyasa, liberal demokrasi, kapitalist ekonomik ve toplumsal değerlerin etkisinde yürütüldüğü söylenebilir.

Toplumların siyasal, ekonomik ve kültürel bakımdan mutluluğu ile refah düzeyinin yükseltilmesinin yegâne yolunun, ekonomik alanda serbest piyasa; siyasal, yönetsel ve kültürel alanda ise liberal demokrasi olduğu neredeyse aksi dile getirilemeyecek bir gerçeklik olarak ileri sürülmektedir. Peki bu noktaya nasıl gelindi? Rönesans'la yeni bir boyut kazanan araştırma faaliyetleri, ilimlerin sınırlarını belirlemekle işe başladı ve bu süreçte fizik, kimya, sosyoloji ve ekonomi gibi ilimler yavaş yavaş felsefeden ayrıldılar. Fizik Galileo, kimya Lavoisier, sosyoloji Auguste Comte ve ekonomi de Adam Smith ile istiklallerini kazandılar. Böylece her bir bilim dalı kendi dilini, terimlerini ve düşünce kalıplarını üretmeye başladı (Eskicioğlu, 1995:11-12). Özellikle insanı konu edinen sosyal bilimler, yeni terim ve deyimler üreterek insan düşüncesini biçimlendirmeye çalıştı. Bu çabaların ürünü olarak da, insan, doğa, mal, eşya, özgürlük, hak, devlet ve diğer birçok şey yeni bir renge ve kimliğe bürünmüş oldu. Ancak bu yeni rengin etkin ideolojisi liberalizm oldu.

Bu çalışma, yeni sağ ve neo-liberal politikaların genel olarak devlet, toplum ve kamu yönetimine, özel olarak da yükseköğretim sistemine etkilerini tartışmayı amaçlamaktadır. Acaba 1980 sonrasında giderek yaygınlaşan ve derinleşen neo-liberal dönüşümün devlet ve kamu yönetimine, yükseköğretim sistemine etkileri ne olmuştur? Ekonomik ve politik sistemler ile görev, yetki, amaç, vizyon ve faaliyetleri bakımından üniversiteler arasında nasıl bir ilişki bulunmaktadır? Gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ülkeleri etki alanına alan yeni sağ ideoloji, bağımsız ve özerk niteliğe sahip kurumlar olan üniversiteleri kendi amaçlarına hizmet edecek araçlara dönüştürmekte midir? Üniversiteler tanımlarında ortaya konulduğu gibi, felsefi tartışma ortamında akıl sürecini, duygusal, siyasal, ideolojik ve ekonomik tercihlerin önüne alarak, kişilerin olayları görerek ve tartışarak farkındalıklarını artıran ortamlar mıdır? Yoksa yeni sağ hegemonik bir ideoloji olarak, eğitim sistemlerini de kendi amaçları doğrultusunda bilgi üreten ve yayan birer araç konumuna mı itmiştir? Bu makalede, yukarıda bir kısmı sıralanan yeni sağ ideoloji ve yükseköğretim sistemleri ilişkisiyle ilgili sorulara cevap aranmaya çalışılmaktadır.

## **KÜRESELLEŞME VE ULUS DEVLETİN DÖNÜŞÜMÜ: YENİ SAĞ VE NEO-LİBERALİZMİN YÜKSELİŞİ**

Toplumlar, yaygın üretim biçimlerine göre isimlendirilirler. Üretimin büyük ölçüde tarıma dayandığı toplumlar “tarım toplumu”, sanayiye dayandığı toplumlar “sanayi toplumu”, bilgiye ve bilgi teknolojilerine dayandığı toplumlar da “bilgi toplumu” olarak isimlendirilmiştir. Her toplum türü kendi ihtiyaçlarına uygun devlet örgütlenmesini ve kamu görevlerini ortaya çıkarmıştır. Tarım toplumu geniş araziler üzerinde egemenlik

kurmayı gerektirdiğinden, kırsal alana yayılmış nüfusu yönetebilmek için, devletler ya hızla imparatorluğa dönüşmüş veya kısa süre içinde böyle bir imparatorluğun egemenliğine girmiştir. Böyle bir devlette en belirgin kamu hizmeti güvenliğinin tesis edilmesi olmuştur. Sanayi toplumu ise, “ulus devlet”leri ortaya çıkarmıştır. Ulus devletler, laik hukuk sisteminin yanı sıra hukuk devleti, vatandaşlık hukuku ve egemenlik anlayışlarıyla imparatorluklardan farklılaşmışlardır. İmparatorlukla karşılaştırıldığında yurttaşlarının dil, din, kültür gibi özellikleri bakımından büyük ölçüde homojenlik gösteren ulus devletler, kendi sınırları içinde egemenliğin yegâne sahibi ve diğer ülkelerle eşit hukuki statüye sahip örgütlenmeler olmuştur. Bilgi toplumunda ise, bilgi ve ulaşım teknolojisinin ortaya çıkardığı gelişmeler, bir taraftan ulus devletlerin sınırlarını aşındırırken, diğer taraftan yukarıdan uluslararası örgütlerin ve aşağıdan da post-modernizm ve liberalizmin etkisiyle etnik ve yerel unsurlar egemenlik yetkisini aşındırmıştır.

Yirminci yüzyılın başlangıcına liberal dünya düzeni damgasını vurmuş; belli bir süre savaş, devrim ve bunalım süreci yaşandıktan sonra da, bu liberal düzen çökmeye başlamış ve yerine aşırı merkezîyetçi ve müdahaleci sosyal refah devleti geçmiştir. Bu gelişmeler, hemen tüm devletlerde devletin boyutlarını, işlevlerini ve faaliyet alanını yirminci yüzyılın son çeyreğine kadar genişletmiştir. Yirminci yüzyılın son çeyreğinden itibaren de, iletişim ve ulaşım teknolojisindeki gelişmeler ve ucuzlamaya bağlı olarak bir değişim süreci yaşanmaya başlamıştır. Bu gelişmeler, bir yandan bireysel veya toplumsal anlamda güçlü olmanın yolunun bilgi ve teknolojiye dayandığı gerçeğini ortaya koymuş; diğer yandan da ekonomiden uluslararası ilişkilere, siyasetten günlük yaşama hemen her alanı hızla değiştirmiş ve dünyanın her yerine yaygınlaştırmıştır. Genel olarak bu değişim, gelişim ve etkileşim “küreselleşme” kavramı ile ifade edilmeye başlanmıştır (Şahin, 2007:20). Birçok tanımı bulunan küreselleşme, Friedman (2003: 31) tarafından teknoloji, finans ve enformasyonun tek bir küresel pazar yaratacak şekilde yaygınlaştırılması ve bütünleştirilmesini içeren bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Yine küreselleşme, teknolojik gelişmeler ve serbest ticaret anlayışının ulusal sınırları engel olmaktan çıkarmasıyla, toplumlararası ilişkilerde ve ekonomik bağımlılıkta görülen artıştan kaynaklanan, sosyal ekonomik ve siyasal yapıları köklü biçimde değişime zorlayan bir süreçler bütünü olarak da tanımlanmaktadır (Şahin, 2007: 38). Küreselleşme, ulusal yetki sınırlarının ötesine uzanan kimlikler ve topluluklardaki ilişkilerde artış (uluslararasılaşma); devletin düzenleyici engellerini ve korumacı araçlarını terk ederek hızlı finansal işlemleri, iletişimi, ticareti ve kültürel ilişkileri güçlendirerek sınırların geniş ölçekte aşılması (sınır açıklığı); yüzyıllardır devam eden sermaye birikiminin doğal uzantısı olan bir süreç (süreç) –ki bu süreç, kapitalizmin dünya ölçeğinde içte ve dışta genişleyen bir sistem olduğunu ifade eder-; ideoloji ve bir olgu olarak tanımlanmaktadır (Farazmand, 1999: 248-251). Özellikle bir süreç olarak küreselleşme, Amerika ve Batı Avrupa liberal demokrasilerinin şekillendirdiği, geliştirdiği, yaygınlaştırdığı ve yerleştirdiği bir değerler ve ilişkiler ağı olarak değerlendirilebilir. Bu yönüyle küreselleşme bilgiyi, medya, basın, bilgisayar, cep telefonu, internet ve uydu iletişim sistemleri tarafından tüm dünyaya propagandayı da içerecek şekilde yaymakta; diğer ülkelerin takip edeceği ideal bir politik, ekonomik, yönetsel, akademik sistem imajı sunmaktadır. Bu yönüyle özgürlük, bireycilik, serbest girişim ve liberal demokrasi gibi anahtar kelimeler küreselleşmenin bu ideolojik gücünü simgelemektedir (Farazmand, 1999: 251). Özetle küreselleşme, ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel değerlerin, bu değerler çerçevesinde oluşmuş birikimlerin ulusal sınırları aşarak dünya geneline yayılması, hâkimiyetini ilan etmesi şeklinde tanımlanabilir.

Küreselleşmeyi etkileyen dinamikler arasında, bilgi, iletişim ve ulaşım teknolojisi alanındaki gelişmeler en başta yer almaktadır. Başta ekonomik ilişkiler olmak üzere, sosyal, siyasal, kültürel ve yönetsel ilişkileri çarpıcı biçimde dönüştüren bu gelişmelerin oluşturduğu toplum “bilgi toplumu” şeklinde nitelendirilmektedir. Bilgi

toplumunun belirleyici unsurları, bilgi teknolojileri, küresel ekonomi, yeni sosyal hareketler, katılımcı demokrasi, post-Weberyen bürokrasi, ulus-üstü yapılar, postmodern kültür ve postfordist üretim olarak belirlenebilir. Bilgi toplumunda, sanayi kuruluşlarında çalışan kol işçilerinin yerini bürolarda çalışan bilgi (kafa) işçileri almıştır (Eryılmaz, 2004: 52). Bu durum emek yoğun üretimden, bilgi yoğun üretime geçilmesine, çalışanların kol gücünün yerini beyin gücünün almasına, bilginin sermaye gibi değer kazanmasına, teknolojinin bilgiye dayalı yaygınlık kazandığı inancının yerleşmesine ve her düzeyde eğitimin öneminin artmasına neden olmuştur. Küreselleşme ile iç içe bir görünüm arz eden bilgi toplumunun en belirgin özelliği ise, değişimdir. Değişim, özellikle 1970 sonrası dönemde tüm dünyada çok yönlü ve boyutlu biçimde kendisini hissettirmiştir. Kapitalist sistemin karşılaştığı sorunların çözümlenmesi ve sistemin yeniden üretilmesine odaklanan bu değişim süreci, yeni muhafazakârlık ve yeni liberalizmin işbirliği ile yeni sağ adı altında bir araya gelen politikalarla biçimlenmiştir (Aksoy, 2007:196). Dünya Bankası, IMF, OECD, Birleşmiş Milletler gibi birçok uluslararası aktörün kontrolünde ve bunların yönlendirmesi, biçimlendirmesi ve yaygınlaştırmasıyla küresel niteliğini pekiştiren yeni sağ politikalar, ekonomik, teknolojik, siyasal ve sosyal bir dizi değişimi dünya genelinde uygulamaya koymuştur.

Küreselleşme ekonomik, toplumsal, siyasal, yönetsel ve kültürel alandaki değişimi, modern ulus devletin niteliğinde yol açtığı büyük çaptaki dönüştürücü gücüyle gerçekleştirmektedir. Farazmand (1999: 258-259) küreselleşmenin ulus devletin niteliğinde yol açtığı değişiklikleri, (1) IMF ve Dünya Bankası gibi ulus – ötesi yönetim örgütlerinin kararlarının ve yönetsel kurallarının ulus devletler üzerinde etkili olması; (2) Terör, uyuşturucu, susuzluk, ısınma gibi küresel sorunlar ve çıkarlarda ülkelerin birbirlerine karşılıklı bağımlılığının artması, (3) modern devletin “sosyal devlet”ten “şirketleşmiş devlet”e ya da “girişimci devlet”e dönüşmesi, (4) siyasal iktidarların özel sektörün önünü açıcı ve destekleyicisi rolüne bürünmesi şeklinde sıralamaktadır. Bunlara bir de ulus devletin egemenlik yetkilerinin bir kısmının yerel ve etnik unsurlara aktarılmasını da eklemek gerekmektedir.

Küreselleşme, sosyal ve siyasal alanda da önemli değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Bu süreçte, ulus devlet anlayışı ciddi bir darbe yemiştir. Egemenliğin kayıtsız, şartsız, rakipsiz tek kullanıcısı olan ulus devlet bu gücünün bir kısmını uluslararası örgütlerle, bir kısmını da ulusal ve yerel düzeydeki aktörlerle paylaşmak zorunda kalmıştır. Yine demokrasinin tanımı ve uygulamasında da büyük değişiklikler olmuştur. Temsili demokrasi anlayışının bir uygulaması olan, devletin tek başına halkın temsilcileri vasıtasıyla her türlü kamu politikasını belirleme ve uygulama biçimi tarihe karışmaya başlamıştır. Bunun yerini katılımcı demokrasi anlayışı almaya başlamıştır (Aksoy, 2007: 198-200). Bu anlayışa göre, toplum bizzat örgütleri yoluyla karar alma ve politika belirleme sürecine dahil edilmektedir.

Mesafeyi kısaltan ve zamanı hızlandıran teknolojik gelişmeler, ideolojileri ve sosyo-ekonomik politikaları değiştirerek küreselleşmeye ivme kazandırmıştır. Ancak bu küreselleşme, günümüzde modern devletin temel unsurlarıyla bağlantılı bir şekilde şu sorun alanlarını ortaya çıkmaktadır (Bogumil, 2001: 37):

- *Coğrafi Sınırların Belirsizleşmesi:* Territorial (bölgesellik) ilkesi, yani belli bir toprak parçasında devlete özgülenmiş yetki, ekonomik ilişkilerin küreselleşmesi, ekolojik ve sosyal sorunların küreselleşmesi, hatta belli bir ülkeye bağlı olmayan yeni örgütsel yapılarla giderek yok olmaktadır. Sınırlar ve konum, yalnızca ekonomide anlamını yitirmemektedir. Bu şekilde sınırların kalkması, birçok toplumsal aktivitenin ve ilişkinin artık belli bir bölgeyle sınırlandırılmamasının bir sonucudur. Başka bir ifade ile bir ülkenin sınırları içindeki toplumsal aktivite ve ilişkiler, o devletin çizmiş olduğu sınırları aşmaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojisindeki gelişmeler, ülkelerin ekonomik, sosyal, siyasal, yönetsel, yasal ve hatta kültürel özelliklerinde ciddi

değişikliklerin gündeme gelmesine neden olmaktadır. Bu durum, genelde sınırların ortadan kalkması demek olmayıp; aksine sadece bölgesel sınırların anlamını yitirmesi demektir.

• *Nüfus Hareketlerinin Yoğunluk Kazanması:* Ulusal ilke, yani belli bir millete aidiyet, dünya çapında dolaşım süreciyle ve devlet sınırları içinde nüfusun artan bir bölümünün yabancı uyruklu olmasıyla sarsıldı. Sonuçta her gün daha çok insan, başta ticaret ve eğitim olmak üzere çeşitli nedenlerle, kendisi için “yabancı” devlet diye nitelendirilen ülkelerde “yabancı” statüsünde yaşamaya başladı. Bu durum, insanların büyük çoğunluğu için başka bir kültürün baskısı altında olmak anlamına gelmese de, birçok insanın doğrudan karar alma süreçlerine katılmadıkları ve demokratik bir devlette politik bakımdan sorumluluk taşıyan yurttaşların sahip oldukları hak ve yükümlülükleri kullanamadıkları bir ülkede yaşamaları anlamına gelmektedir.

• *Toplumsal ve Kamusal Yaşamda Ulus-üstü Örgütlerin Etkinliğinin Artması:* Ulusal parlamento gibi demokratik karar birimleri, AB komisyonu gibi başka düzeylerde alınan önemli kararlar nedeniyle meşruiyet gücünü kaybetmektedir. Bu noktada, anayasa hukukunda düzenlenmemiş olan bir politik alan oluşmaktadır. Öyle ki, devlet gücünün kullanılması, iktidarın düzenlenmiş olmayan bir biçimi içinde devletlerin anayasalarının geçerlilik sahasının dışına kaymaktadır.

Birçok siyasal, ekonomik, yönetsel ve hukuksal durumun devletin kontrolü dışına çıkmasına bakarak küreselleşmenin ulus devletin egemenlik sınırlarını zayıflattığı, ulusal kültürü ve değerleri aşındırdığı söylenebilir. Ulus devletin egemenlik sınırları, tamamı liberalizasyonun<sup>3</sup> bir uzantısı olarak değerlendirilebilecek, devletin küçültülmesi, özelleştirme<sup>4</sup>, düzenleme dışı bırakma (deregülasyon)<sup>5</sup> ve yerelleşme<sup>6</sup> (desantralizasyon) gibi yaklaşımla ve yöntemlerle sağlanmaktadır. Ancak neoliberal politikaların dayattığı özelleştirme, devletin küçültülmesi ve yerelleşme gibi yaklaşımların ulusun mu yoksa ulus-üstü örgütlerin mi etki alanını genişlettiği sorusuna tatmin edici bir yanıt bulunamamaktadır. Başta insan hakları konusu olmak üzere, ekonomik karar ve kurullar, yapısal ve işleyişsel konular, egemenliğin önemli bir ifadesi olan “devletlerin iç işlerine karışmazlık” ilkesinin içini boşaltmaktadır. Yine birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkenin yönetim biçimi olan demokrasi, ulus devlet anlayışına göre biçimlenmişti. Gelenen noktada ulus devletin üstlendiği rollerin bir kısmı ulus-üstü kuruluşlara bir kısmı da yerel yönetimlere devredilmektedir. Yeni durumda temsili demokrasinin mevcut haliyle uygulanma olasılığı da tartışmalı hale gelmiştir.

### **Küreselleşme ve Değişimin Kuramsal Dayanağı**

Siyasal, ekonomik ve ideolojik temelde değişimin omurgasını, 1980’li yıllarda önce İngiltere’de, sonra ABD’de ve ardından gelişmiş ve gelişmekte olan tüm diğer ülkelerde

<sup>3</sup> **Liberalizasyon:** Belli hizmetler ve ürünler için devlete yasalarla ya da diğer hukuksal düzenlemelerle tek hizmet sunucusu (monopol) olarak ortaya çıkar. Söz konusu hizmetlerin üretim ve dağıtım olanağı diğer (ulusal – uluslararası) işletmelere de açıldığı takdirde liberalizasyondan söz edilir. Böylece devlet örgütleri monopol konumlarını kaybederler ve piyasa koşullarında faaliyetlerini sürdürürler. Fakat temelde mülkiyet devlette kalmaya devam edebilir. Uluslar arası deneyimler göstermiştir ki, liberalizasyon genellikle kamu örgütlerinin kısmen ya da tamamen özelleştirilmesine yol açmaktadır.

<sup>4</sup> **Özelleştirme:** Özelleştirmenin iki türünü birbirinden ayırmak gerekmektedir: a) *Biçimsel Özelleştirme:* Kamu işletmelerinin gene kamunun elinde kalmaya devam ederek, özel sektör örgütlenmesi olan şirketlere (genellikle A. Ş. biçimine) dönüşmesidir. Böylece devlet otoritesinin işletme politikaları üzerindeki etkisi sürmeye devam etmektedir. b) *Maddi-fiziksel Özelleştirme:* Kamu işletmesinin temel amacı kar sağlamak olan bir özel sektör kuruluşuna satılmasıdır.

<sup>5</sup> **Deregülasyon:** “Düzenleme dışı bırakma” biçiminde Türkçeleştirilebilecek olan deregülasyon, devlete ait olan üretim, dağıtım, karar, onay, izin yetkisinin özel sektör ya da sivil toplum kuruluşlarına devredilmesi anlamına gelmektedir. Regülasyon ise yetkilerin üst kurullara aktarılması anlamında kullanılmaktadır.

<sup>6</sup> **Yerelleşme:** Dört farklı türünden söz edilmektedir (Güler, 2005: 68): a) Merkezi yönetimin yetkilerini taşra örgütlerine devretmesi, b) Merkezi yönetim ve taşra örgütlerinden yerel yönetimlere yetki devredilmesi, c) Yetkinin her kademedede bir alta devredilmesi, d) Yetkilerin topluma – özel sektöre devri, özelleştirme.



uygulamaya konulan yeni sağ politikalar oluşturmaktadır. Yeni sağ, ekonomik, sosyal, siyasal ve yönetsel boyutları olan kapsamlı bir dönüşümü tanımlamaya çalışan çerçeve bir kavramdır. Kavram, liberal, muhafazakâr ve kamu seçimi kuramının değerlerine dayanmakta ve bunları yeni bir formla (yeni liberalizm, yeni muhafazakârlık) buluşturmaya amaçlamaktadır. Yeni liberalizm, siyasal, sosyal ve ekonomik boyutlarıyla bireyci bir yaklaşımı temsil etmektedir. Bu yaklaşım bireyin rasyonel davranma gibi bir niteliğe sahip olduğunu varsaymakta ve özgür bırakıldığında kendisi için en iyi ve uygun olanı bulabileceğini vurgulamaktadır (Aksoy, 1998: 5). Bireysel girişim ve bireysel seçim özgürlüğünü en iyi gerçekleştirebilen ortam ise rekabetçi serbest piyasaya sistemidir.

Yeni sağla gelen değişim, ekonomik bir yapılanma olmanın yanında, teknolojik, siyasal ve sosyal bir dizi değişimi de beraberinde getirmektedir. Yeni liberal ve yeni sağ yaklaşımlar devlet müdahalesini ve devletin ekonomiyi yönlendirmesini reddetmektedir. Bu yaklaşımlarla devletin işlevleri, işlev alanları, işlevlerinin boyutları ve derinliği yeniden tanımlanmıştır. Devletin ekonomik alanda bir aktör olarak hizmet veya üretim ilişkilerinde doğrudan kendi kurumları ve personeliyle yer alması istenmemektedir.

Yeni Sağ, neo-liberal politikaları 1980'li yılların başından itibaren "kamu işletmeciliği"; 1990'lı yıllarda da "yönetişim" kavramları etrafından geliştirmiş, yaygınlaştırmış ve hemen her ülkede iç ve dış politikaların bu renge boyanmasını sağlamıştır. Kamu işletmeciliği, ülkelerin kamu sektörlerini yapısal, örgütsel, personel sistemleri ile dönüştürmeyi amaçlamıştır. Bu amaçla bir yandan devletin hangi görevleri üstlenmesi gerektiği, bu görevlerin boyutları ve derinliği tartışma konusu yapılarak, devletin küçültülmesi ve özelleştirme politikalarının önünün açılması amaçlanmıştır; diğer yandan da kamu yönetimlerinin süreç, yapı, kültür ve personel sistemlerine ilişkin iç yapısal düzenlemeler uygulamaya konularak kamusal faaliyetlerde etkinlik, verimlilik ve performansın geliştirilmesi yönünde çalışmalar yürütülmüştür (Eren, 2001). Böylece neo-liberalizmin başarı ve yenilik için öngördüğü küresel rekabet ortamı hazırlanmıştır; IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşların gayretleri ve zorlamalarıyla ulusal sınırlar ve sınırlamalar aşındırılarak söz konusu politikalar uluslararası bir nitelik kazanmıştır. Bu gelişmeler sosyal refah devleti anlayışı içinde 20. yüzyılın başından son çeyreğine kadar devlet eliyle yapılan birçok hizmet ve ürünün kamusal niteliğini kısmen ya da tamamen yitirmesine ve "piyasalaşmasına" yol açmıştır.

Yeni kamu işletmeciliği Neo-Taylorist yaklaşımlar, kamu tercihi kuramı ve yeni kurumcu iktisat tarafından biçimlendirilmiştir. İlk zamanlar kamu sektöründe işletmecilik boyutu öne çıkmış, daha sonra yeni kurumcu iktisadın da etkileriyle devletin yeniden düzenlenmesi, girişimci devlet ve yönetim modelleri tartışmaların odağına yerleşmiştir. *İşletmecilik yaklaşımı*, kamusal mal ve hizmet üretiminde standartların belirginleşmesine, performansın ölçülmesine, süreçten çok sonuçların önem kazanmasına, etkinlik-verimlilik-ekonomiklik gibi kavramlara vurgu yapılmasına ve müşteri, kalite, rekabet odaklılık gibi özel sektör işletme literatüründe yer alan kavram ve yöntemlerin kamu sektörüne taşınmasına aracılık etmiştir. Bu paradigma değişimi, yönetimde serbestlik ve piyasa (dostu) odaklı yönetim gibi vurguları artırmıştır (Eren, 2001). Bu vurgularla birlikte yeni kamu işletmeciliği yaklaşımı, kamu yönetiminde, devletin küçültülmesi, özelleştirme, işletmeleştirme, piyasalaşma, deregülasyon, yerleşme, performans, rekabet, müşteri gibi konuların tartışılmasına yol açmıştır.

Küreselleşme sürecinin yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde siyasal yanını düzene sokmak ve biçimlendirmek amacıyla geliştirilmiş bir kavram olan yönetim, ilk kez 1989 yılında Dünya Bankası'nın bir Afrika araştırmasında kullanılmıştır. Yönetişim kavramı, hukuktan siyasete, kamu yönetiminden işletmeye, uluslararası ilişkilere

kadar birçok disiplinin ilgi alanına girmekte ve yerel, ulusal ve uluslararası boyutları bulunmaktadır. Kamu yönetimi bağlamında düşünüldüğünde yönetim, değişen devlet-yurttaş ilişkilerini açıklayan (Sobacı, 2007: 220) ve hiyerarşik yönetimden heterarşik yönetime geçişi ifade eden bir kavramdır. OECD yönetişimi, “bir ülkenin ekonomik ve sosyal kaynaklarının yönetiminde sahip olunan güç ve yetkilerinin kullanımı” biçiminde tanımlamaktadır. Yine Kavram Avusturalya Uluslararası Kalkınma Kurumu’nun Parlamente’ya sunduğu bir raporda yönetişimin, “ülkenin ekonomik ve sosyal kaynaklarının açık, şeffaf, hesap verebilir ve adaletli bir şekilde etkin yönetimi” olarak tanımlandığı belirtilmektedir (Sobacı, 2007: 221). Kavramın bir yönüyle, bilgi teknolojilerindeki gelişmeye paralel olarak, temsili demokrasinin kitlelerin demokrasi taleplerine ve etnik grupların temsil sorununa bir çözüm olarak geliştirildiği de söylenebilir. Bununla birlikte kavramın yeni kamu işletmeciliği ile ortaya çıkan devlet (kamu) girişimi karşıtlığını yumuşatmak amacıyla uluslararası örgütlerce bilinçli bir biçimde gündeme getirildiği de iddia edilmektedir. Buna göre devlet ve onu temsil eden kurumlar kamu politikalarının belirlenmesinde ve uygulanmasında diğer toplumsal aktörlerle birlikte hareket edecektir (Aksoy, 2007: 197). Bir başka ifade ile artık kamu politikaları sadece devlet tarafından ve kamu görevlileri eliyle belirlenmeyecek, devletin, sivil toplum kuruluşlarının ve özel sektörün katılımıyla birlikte belirlenecek ve uygulanacaktır.

Yeni sağ düşüncenin neo-liberalizme dayandığı ve neo-liberalizmin de kaynak kullanımında verimliliği esas aldığı, verimliliğin de piyasa ekonomisinde faaliyetlerin meşruiyetinin temel unsuru olduğu bilinen bir gerçektir. Bu nedenle devlete düşen görev, ekonomik faaliyetleri siyasal kararlardan arındırmak ve piyasa koşullarının ve kurallarının işlenmesini sağlamaktır. Böyle bir yapıda rekabet, kaynak kullanımında verimliliğin en önemli ön koşulu olarak değerlendirilmektedir. Yine neo-liberal görüş sosyal devlet uygulamalarının kaynakların israf edildiği gerekçesiyle son bulduğunu vurgulamakta, özel sektörün ve sivil toplum kuruluşlarının faaliyet alanlarını kamunun faaliyet alanları aleyhine genişletmektedir. Özel sektörün faaliyet alanının genişletilmesinde, ulusal düzeyde özelleştirmeler, uluslararası düzeyde bilgi teknolojileri üzerinden sermaye hareketliliği büyük anlam ifade etmektedir.

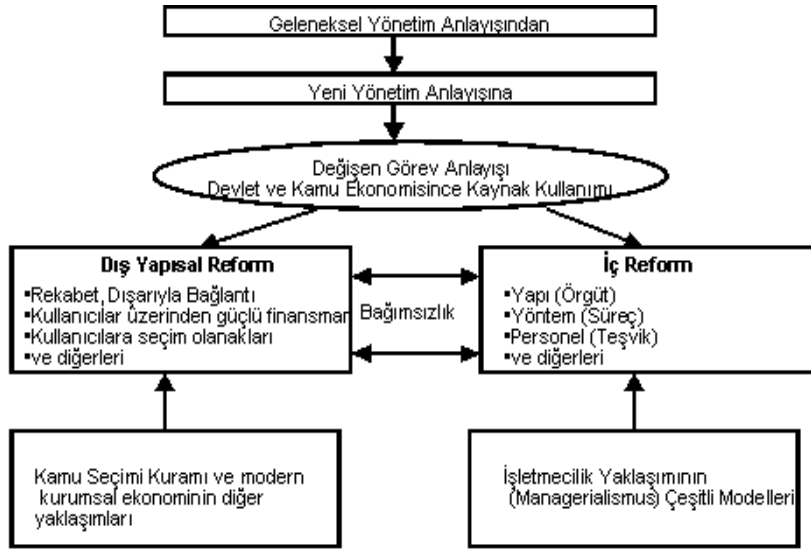
### **Neo-Liberal Değişimin Devlet ve Kamu Yönetimine Etkileri**

Neo-liberal değişim, devletin rolü ve işlevleri ile kamu yönetimi sistemi üzerinde bir takım sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Devletin rolü ve işlevleri üzerindeki dönüşüm, etkinlik, şeffaflık, hesap verebilirlik, katılımcılık ve yerellik ilkeleri etrafında gelişmektedir. Devletin küçültülmesi, faaliyet alanının daraltılması, özelleştirme, piyasalaştırma ve yerelleşme, bölgesel örgütlerin güçlenmesi ve deregülasyon (devletin düzenleme yetkisinin elinden alınarak, piyasa aktörlerinin eskiden devletin düzenleme alanında bulunan birçok faaliyeti piyasa koşullarına uygun biçimde düzenlemesi imkânlarıyla donatılması) gibi sonuçları olan bu değişimin kapsamını üç başlık içinde toplamak mümkündür (Budäus/Finger, 1999: 319):

1. Siyaset ve yönetim ayırımındaki anlayış değişikliği,
2. Dış yapısal reform, yani devletin ve yönetimin çevresi ve faaliyet koşullarının yeniden yapılandırılması,
3. İç reform, yani örgütsel yapı, süreçler ve personele ilişkin düzenlemeler.

Siyaset ve yönetimin devletin iki farklı alanı olup olamayacağı tartışması, kamu yönetiminin bağımsız bir disiplin olarak ortaya çıktığı günden (Wilson’un ayırımın gerekliliğini vurgulamasından) bu yana devam ede gelmiştir. Siyaset - yönetim ayırımı üç aşamadan geçerek günümüze uzanmıştır. Öncelikle 20. yüzyılın başlarında devletin rolünün ekonomik faaliyetlerin yasal çerçevesini düzenlemekle sınırlandırıldığı dönemde, siyaset - yönetim ikilemi egemen bir söylem haline gelmiş ve kamu yönetimi

Taylorizm'in de etkisiyle işletmeciler anlayışa göre şekillenmeye başlamıştır. İkinci aşama, II. Dünya Savaşı sonrasında devletin, gelir kaynaklarını ve toplumsal yaşamın diğer alanlarını düzenleyerek üretim ve talep dengesini kurmak zorunda kalması (sosyal - refah devleti), siyaset yönetim ayırımının reddedilmesine ve kamu yönetiminin büyük ölçüde siyaset biliminin bir parçası olarak kabul edilmesine yol açmıştır. Bu dönemde kamu yönetimi incelemelerine makro ölçekli (bütüncül) yaklaşımlar egemen olmuştur. Üçüncü aşama 1970'lerden bu yana yaşanan ve "küçük devlet, güçlü piyasa" sloganıyla özetlenen süreci açıklamaktadır. Bu dönemde devletin rolü yeniden tanımlanmış ve üstlendiği ekonomik - toplumsal işlevlerinden geri çekilerek sadece düzenin devamını sağlaması istenmiştir. Siyaset - yönetim ayırımı, karar alma ve faaliyetleri belirleme alanının siyasete, uygulama ve tedarik görevinin yönetime verilmesiyle yeniden ön plana çıkmaya başlamıştır (Haldemann, 1998: 202; Güzelsarı, 2004: 87-91). Bu ayırma paralel olarak, bir yandan kamusal görevlerin bizzat yönetim tarafından yerine getirilme zorunluluğunun ortadan kaldırılması (Schuppert, 1998: 423), diğer yandan da başta hizmetlerin fiyatlandırılması olmak üzere, özelleştirme, rekabet ve piyasa mekanizmalarının önem kazanması yoluyla, işletme yönetiminin kamu yönetimi üzerindeki etkisi giderek artmıştır.



**Şekil 1:** Geleneksel Yönetim Anlayışından Yeni Yönetim Anlayışına Geçiş (Budäus, 1998: 6)

Kamu sektörü, özellikle yeni yönetim anlayışı ile birlikte, yapı ve çalışma koşulları bakımından bir dizi reform dalgasıyla karşı karşıya kalmıştır. Dış yapısal reform olarak tanımlanan bu durum, rekabet ortamının oluşturulmasını, kamusal mal ve hizmetlerin kullanıcılar tarafından finanse edilmesini, kullanıcılara kamusal mal ve hizmeti seçme olanaklarının sunulmasını içine almaktadır (Eren, 2001: 90). Dış yapısal reformun teorik açıklaması ve uygulama esasları özellikle kamu tercihi kuramı ve kurumcu iktisadın diğer yaklaşımlarından etkilenmiştir (Budäus, 1998: 4). Dış yapısal reform olarak adlandırılan alan temelde "devlet ne olmalıdır?" ve "devlet ne yapmalıdır?" sorularına cevaplar üretme amacı taşımaktadır. Bu çerçevede can alıcı sorulardan birisi de "birçok mal ve hizmetin üretim ve sunulma sürecinde öncelik piyasa mekanizmalarına mı verilmeli, yoksa devlete mi verilmeli?" sorusudur.

İç reform olarak adlandırılan üçüncü düzey, kamu yönetimi sisteminin işletmeleştirilmesi, kamu örgütlerinin işletme gibi çalışmasını sağlayacak düzenlemelerin yapılmasını ve buna ilişkin ilkelerin uygulamaya geçirilmesini gerekli ve kaçınılmaz hale getirmektedir. İç reform, kamu sektörünün yapısı, süreçleri,



örgütleri ve personel sistemi ile dönüştürülmesini kapsamaktadır (Budäus, 1998: 4). Kamu yönetiminin yeni örgütlenme modeli, esnek, küçük ölçekli, ana merkez biriminin az sayıda elamanlardan oluştuğu, hızlı karar alıp uygulayabilen düzeneğe sahip hale getirilmesini, dünyanın çeşitli yerlerinde faaliyet gösterebilen birimleriyle kısa sürede iletişim kurabilen, yeni yönlendirmeleri uygulayabilen, yerinden yönetim anlayışına önem veren bir nitelik kazanmalarını öngörmektedir. Rekabete dayalı bir çalışma düzeneğinin kamu sektörü için de yol gösterici olduğu değerlendirilmeleriyle yeni örgütlenme yaklaşımlarının yönetici tanımı ve yönetici işlevlerinin de farklılaştığı görülmektedir. İşletme anlayışına uygun biçimde yöneticiye daha fazla karar alma ve uygulama inisiyatifi tanınmaktadır. Kamu yöneticilerine tanınan bu yeni rol, ekonomik ussallık ve girişimcilik ilkeleriyle tutarlı olup, anında karar alıp uygulama yeteneğiyle değişime hızlı adapte olma ve fırsatlardan yararlanma düşüncesi üzerine kurgulanmıştır. Kamu yöneticisini bir girişimci gibi tasarlayan yeni yaklaşım, personel sisteminde de esnek insan gücü uygulamalarını (sözleşmeli çalışma, performansa dayalı ücretlendirme vs.) kaçınılmaz olarak beraberinde getirmiştir. Kamu yönetiminin işletmeleştirilmesi toplam kalite uygulamalarının bu sektörde önemli hale gelmesine yol açmıştır. Bunun yanı sıra, vatandaş müşteri olarak nitelendirilmeye başlanmış, müşteri memnuniyeti ve maliyet-fayda denkleştirmesi kamu yönetimi sistemi için de bir hareket noktası olmuştur. Kamu hizmetinin geleneksel anlayışta olduğu gibi doğrudan kamu kurumları ve personeli aracılığıyla sunulma zorunluluğu ortadan kalkmıştır (Aksoy, 2007:201-205).

Özetle, devletin rolü ve işlevlerindeki dönüşümde, devlet yeniden tanımlanmış, ekonomik ve toplumsal yaşamdaki rolü yeniden belirlenmiş; genel vurgu siyasetten yönetime kaymış; idari sistemlerin düzenlenmesinde piramit örgüt modeli yerine yatay ve ağsal örgütlenmeye geçilmiş; süreçlere odaklı bir yönetim anlayışından sonuçlara odaklı bir yönetim anlayışına geçilmiş ve sonuçlar süreçlerden önemli hale gelmiş (buna bağlı olarak performans göstergeleri, performans ölçümleri, performansa dayalı ücretlendirme, kalite konuları önem kazanmış); hizmetlerin esnek sunumu ve müşteri kavramı yurttaş kavramının yerini almaya başlamış; kaynak kullanımında disiplin ve ekonomik tutumluluğa vurgu yapılmıştır (Güzelsarı, 2004: 95). Personel sistemi bakımından da, statü hukukuna dayalı personel odaklı kariyer sisteminden sözleşme hukukuna göre işleyen iş odaklı kariyer sistemine doğru bir gelişme yaşanmıştır (Eren, 2006).

Devletin yapısı ve işlevleri etrafında siyasal, yönetsel, toplumsal, ekonomik, hukuksal, kentsel ve çevresel çok yönlü tartışmaların güncel hale gelmesinde iç yapısal reformlardan daha çok dış yapısal reformların etkili olduğu söylenebilir. Çünkü devletin nasıl yapması gerektiği üzerine tartışmalar her dönemde olmuştur, idari reformlara her zaman ihtiyaç duyulmuş ve bu yönde çalışmalar yapılmıştır. Ancak devletin yeniden tanımlanması ve işlevlerinin ne olması gerektiği, yani ne olduğu ve ne yapması gerektiği hususları tartışmalara bir heyecan katmıştır. Geliştirilen kuramsal çerçeveler öncelikle devleti yeniden tanımlamaya ve sınırlarını çizmeye dönüktür. İkincil amaç ise, kamu yönetiminin “nasıl yapması gerektiğini”, başka bir ifadeyle örgütlenme ve işleyiş kurallarını kapsamaktadır.

### **Neo-Liberal Dönüşümün Yükseköğretim Sistemine Etkileri**

Neo-Liberal dönüşüm, ekonomiden siyasete, kültürden sanata, hukuktan eğitime hemen tüm toplumsal alanları etkileme gücüne sahiptir. Bu dönüşümün önemli yansımaları olarak küreselleşme ve uluslararasılaşma hem sosyal ve ekonomik alanı, hem de devlet ve kamu yönetimi sistemini etkileyerek, üniversitelerin de işlevlerini, sorumluluk alanlarını, örgüt yapılarını ve finansman olanaklarını değiştirmiştir. Yükseköğretimin tarihsel süreçte üstlendiği roller sırasıyla, sanayi öncesi toplumda “eğitim”, sanayi toplumunda “araştırma” ve bugün bilgi toplumunda “ekonomik ve sosyal kalkınmaya katkı sağlama” biçiminde olmuştur. Diğer yandan yükseköğretimde

rekabetin artması ve kitlesel eğitime geçiş öğrenci sayısını artırmış, kamu kaynaklarının yetersiz kalmasına yol açmış, kurumları yeni kaynak arayışına itmiştir. Böylece üniversiteler hem kendi ihtiyaç duydukları ekonomik kaynaklara erişebilmek, hem de sosyal ve ekonomik kalkınmaya katkı sağlama görevlerini yerine getirebilmek için kaynak sağlayıcı projelere yönelmeye başlamışlar ve öğrencilerden belli ölçüde katkı payı alarak onları müşteri gibi görmeye başlamışlardır. Bu gelişmeler yükseköğretim kurumlarını belli ölçüde şirketleştirmiş ve işletmeleştirmiştir. Nihayet bu gelişmeler birçok ülkenin 1980 sonrası uyguladığı neo-liberal politikalarla üniversiteleri “girişimci” bir niteliğe doğru dönüştürmüştür (Sakinç & Bursalıoğlu, 2012: 93).

Günümüzde yükseköğretimi etkileyen başlıca dinamikler arasında, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde nüfus artışı, küreselleşme, bilgi toplumu, yeni teknolojiler, neo-liberal politikaların şekillendirdiği devlet reformları, piyasa ekonomisinin derinleşmesi ve artan rekabet, yükseköğretime olan talebin sürekli artması ve İngilizcenin bilim dünyasında baskın dil olması şeklinde sıralanabilir (Aktan, 2007). Yükseköğretimi etkileyen bu faktörlerin önemli bir kısmının küreselleşme ve neo-liberal politikalarla ilişkili olduğu görülmektedir. Kuşkusuz bu dinamiklerin yükseköğretimi dönüştüren belirgin sonuçları da bulunmaktadır. Aslında dönüşümün nihai amacı Sakinç & Bursalıoğlu (2012: 93)’ nun şu ifadelerinde kendini göstermektedir: “Küreselleşmenin yükseköğretime yönelik çıkarımları, eğitim-öğretim ve araştırma konusunda dünyanın farklı bölgelerinden en iyi entelektüel kaynakların, destek ve girişimlerin bir araya getirilmesi ve küresel kalkınmaya uygun eğitimin gerçekleştirilmesidir.” Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere, yükseköğretim sistemleri ve akademisyenler küreselleşmeye, küresel kalkınmaya hizmet edecek birer araç gibi değerlendirilmektedir.

Bu çerçevede tarım, ticaret, sanayi, sağlık gibi alanlarda yaşanan dünya küresel sistemine entegrasyon (belki de eklemlenme), eğitim alanına da genişletilmekte ve eğitimin bu entegrasyon sürecinde önemli bir işlev göreceği düşünülmektedir. Böylece küreselleşme ve neo-liberalizmin kamu yönetimi sistemlerine yaptığı etki, eğitim alanında da kendisini göstermektedir. Ekonomik değeri yüksek projeler, sözleşmeli araştırmalar, patent/lisans almanın artan önemi, akademik hareketlilik, hizmet satışları, özel kurslar, parasal değeri olan akademik faaliyetlerin geleneksel akademik faaliyetlere olan üstünlüğünün benimsenmesi hemen her üniversitenin girişimci hedefler benimsemesine ve faaliyetlerin giderek ticarileşmesine neden olmaktadır. Bunun sonucunda sosyal ve beşeri bilimler giderek önemini kaybetmeye, bunların yerine ticarileşebilen bilim ve teknoloji alanları popülerlik kazanmaya başlamıştır.

IMF, Dünya Bankası ve OECD gibi ekonomik temelli politik uluslararası kuruluşlar ve ticari oluşumlar, yükseköğretimin serbest piyasa ve rekabet koşullarına açılmasının iş dünyası ve ekonomik gelişmeler için bir araç olduğunu vurgulamaları neo-liberal eğilimleri birer reçete gibi sunmaları bu politikaların meşrulaştırılmasında önemli bir role sahiptir. Söz konusu kuruluşların meşrulaştırmaları ile yükseköğretimi etkileyen başlıca dinamikler, artan küreselleşme, neo-liberal politikaların yaygınlaşması, artan rekabet, yükseköğretime olan talebin artması, İngilizcenin küresel bir dil haline gelmesi, bilgi teknolojisindeki gelişmeler ve bölgeselleşme başlıkları altında toplanabilir. Bu dinamiklerin sonuçları ise Tablo 1’de özet olarak yer almaktadır.

**Tablo 1:** Yükseköğretimde Değişim Dinamikleri ve Sonuçları (Aktan, 2007)

Değişen Dinamikler	Sonuçlar
Artan Küreselleşme	<ul style="list-style-type: none"><li>✓ Sınır-ötesi yükseköğretimin yaygınlaşması</li><li>✓ Uluslararası düzeyde öğrenci ve akademisyen hareketliliği</li><li>✓ Yükseköğretimde rekabetin artması</li></ul>
Neo-Liberal politikaların yaygınlaşması	<ul style="list-style-type: none"><li>✓ Yükseköğretimde serbestleşme/deregülasyon</li><li>✓ Özelleştirme ya da vakıf üniversitelerinin yaygınlaşması</li><li>✓ Kamusal finansmanın yerini kısmen veya tamamen özel finansmana bırakması</li><li>✓ Girişimci üniversitelerin öne çıkması</li><li>✓ Yükseköğretimde saydamlık ve hesap verme sorumluluğunun artması</li></ul>
Artan Rekabet	<ul style="list-style-type: none"><li>✓ Yükseköğretim arzında çoğalma ve çeşitlilik, Kalite ve akreditasyon uygulamalarının yaygınlaşması</li><li>✓ Kar amacı güden özel veya şirket üniversitelerinin yaygınlaşması (ticarileşme)</li></ul>
Artan Yükseköğretim Talebi	<ul style="list-style-type: none"><li>✓ Yükseköğretim arzında çoğalma ve çeşitlenme</li><li>✓ Vakıf, özel ve şirket üniversitelerinin artması</li></ul>
İngilizcenin bilim dünyasında “global dil” haline gelmesi	<ul style="list-style-type: none"><li>✓ İngilizce eğitimin ve müfredatın yaygınlaşması</li><li>✓ İngilizce eğitim yapan yükseköğretim kurumlarının yaygınlaşması</li><li>✓ Bu tür kurumlara olan talebin artması</li><li>✓ Diğer dillerin bilim dili olma özelliğini yitirmeye başlaması</li></ul>
Bilgi teknolojisindeki gelişmeler ve bilgi toplumu	<ul style="list-style-type: none"><li>✓ Uzaktan eğitimin yaygınlaşması</li><li>✓ Online eğitimin yaygınlaşması</li><li>✓ Yaşam boyu öğrenmenin zorunluluk haline gelmesi</li><li>✓ e-öğrenme</li><li>✓ Disiplinler arası ve çok disiplinli eğitim-öğretim</li><li>✓ Yükseköğretimde saydamlık</li></ul>
Bölgeselleşme	<ul style="list-style-type: none"><li>✓ Özellikle Avrupa Birliği ve Aday Ülkeler arasında Kredi Transfer Sisteminin oluşturulması</li><li>✓ Öğrenci ve Akademisyen değişiminin yapılması</li><li>✓ Bölgesel düzeyde bir eğitim politikasının oluşturulması</li></ul>

Değişimin yükseköğretim sistemine etkilerini, hizmet sunumu ve finansmanına, yönetimine, eğitim-öğretim ve öğrenme metodolojilerine etkileri başlıkları altında toplamak mümkündür. Küreselleşmeyle dünyada yaşanan değişimin, yükseköğretim hizmetlerinin sunumu ve finansmanına yansımaları, hizmet sunumunun ve finansmanının deregülasyonu, serbestleşme ve özelleştirme ile piyasa yönelimli hale gelmesi; sınır-ötesi yükseköğretim ve uluslararası akademik hareketlilikle yükseköğretimin uluslararasılaşması; yükseköğretim sistemlerinin harmonizasyonu ve kalite yönetimi ve akreditasyonu alt başlıklarında incelenebilir. Değişimin ikinci önemli yansıması, yükseköğretim kurumlarının yönetimi ile ilgili olup, bu değişiklikler de, girişimci üniversite yönetimi, hesap verme sorumluluğuna dayalı üniversite özerkliği ve paydaşlarla işbirliği ve sosyal sorumluluklarda artış alt başlıklarında toplanabilir. Üçüncü etki alanı eğitim-öğretim ve öğrenme metodolojilerinde paradigma değişimi olup bu alandaki değişim, öğrenci merkezli eğitim ve e-öğrenme, yaşam boyu öğrenme ve disiplinler arası yaklaşımların öneminin artması biçiminde sıralanabilir (Aktan, 2007: 3).

Neo-liberal politikaların yükseköğretim sistemine en önemli etkisi, diğer bütün alanlarda olduğu gibi yükseköğretim alanının da piyasa yönelimli reformlara tabi tutulması yönüyle olmuştur. Bilindiği üzere yükseköğretim hizmetleri, refah devleti uygulamalarında kamusal bir hizmet olarak kabul edilmiş ve bu alanda yalnızca devlete ait kurumların ve kamu personeli niteliğindeki kişilerin hizmeti yürütmeleri benimsenmiştir. Bir başka ifade ile yükseköğretim hizmetlerinin arzı devlet tarafından “tekel” mantığı içinde yürütülmüştür. Neo-liberal politikaların tüm dünyada yaygınlaşmasıyla birlikte, yükseköğretimde de, bu alanın tekel niteliğinin yavaş yavaş ortadan kalktığı ve serbestleşme ile özelleştirme uygulamalarının yaygınlaşmaya başladığı görülmektedir. Bu süreçte, ülkemizde bir yandan yükseköğretim hizmetlerindeki devlet tekeli kaldırılarak vakıfların ya da özel sektörün bu alana girmesine olanak sağlanmış (serbestleştirme-liberalizasyon), diğer yandan da buna bağlı olarak söz konusu hizmetlerin finansmanı salt vergiye dayalı olmaktan çıkarılmış (piyasalaştırma) ve hizmetten yararlananların hizmetin finansmanına katkı sağlayacakları yöntemler geliştirilmiştir.

Neo-liberal politikalar küreselleşmeyi destekleyen veya küreselleşmeyle varlık sahası bulan politikalarlardır. Bu nedenle söz konusu politikaların yükseköğretim alanına bir başka etkisi, yükseköğretimin uluslararasılaşması ve buna bağlı olarak da yükseköğretim hizmetlerinde standardizasyon ve akreditasyon çalışmaları noktasında olmuştur. Yükseköğretimin uluslararasılaşması, sınır-ötesi yükseköğretimin yaygınlaşması anlamına gelmektedir. Bu yaygınlaşma, hem hizmeti sunan kurumların ve bu hizmeti talep edenlerin uluslararası ölçütleri dikkate almalarını; hem de akademik programların, fikirlerin, eğitim araçlarının, bilginin ve projelerin gelişmiş ülkelerdeki proto tipleri taklit etmelerini beraberinde getirmektedir (Stella & Woodhouse, 2011: 4). Yükseköğretim hizmetlerinde standardizasyon ve akreditasyon, bir yönüyle kaliteyi artırmakta ve kalite güvencesini oluşturmaktadır, hizmetin ulusal sınırların ötesinde alıcı bulmasına olanak sağlamaktadır. Ancak bir yönüyle de küresel eğitim politikalarının tüm dünyada lokal gereksinimlerden çok küresel ihtiyaçlara göre biçimlenmesi, araştırma konularından projelere, üretilen bilgidен kullanılan dile kadar bir tek tipleşmeyi ortaya çıkarmaktadır. Bu durum, bilimsel faaliyetleri baskın küresel ideolojinin yönlendirmesine ve söz konusu ideolojinin çıkarına aykırı bilimsel faaliyetlerin en hafif ifadeyle, ölü doğmasına yol açmaktadır.

Neo-liberal politikaların önemli parametrelerinden birisi olan serbest piyasa anlayışı yükseköğretim alanına da yansımakta ve yükseköğretim kurumlarının “girişimci” bir formata evrilmesine yol açmaktadır. Girişimci üniversite modelini gündeme getiren nedenler arasında küreselleşme, rekabetin hızla artması, yükseköğretime olan talep artışı karşısında kamu fonlarının yetersizliği ve buna bağlı olarak devlet desteğinin zayıflaması nedeniyle üniversitelerin kaynak arayışına girmeleri sayılabilir (Sakinç & Bursalıoğlu, 2012: 93). Girişimci üniversite modeli, üniversitelerin ticari hayata entegrasyonuna, faaliyetlerinde fayda-maliyet analizini ön planda tutmalarına, öğrencilerini müşteri gibi görmelerine, gelir getiren program, proje ve etkinliklere yönelmelerine neden olmuştur. Model, üniversite-sanayi işbirliği faaliyetleri ile yaygınlaşmakta ve özerkliğin “akademik” alandan “mali” ve “yönetmel” alanlara kaymasıyla da kökleşmektedir.

Genel anlamda eğitim alanını, özel olarak da yükseköğretime birçok açıdan dönüştüren neo-liberal politikalar, bilgi teknolojilerindeki gelişmelerden de yararlanarak, yaşam boyu öğrenme, uzaktan öğretim, açık öğretim, aktif eğitim ve e-öğrenme gibi konuları yükseköğretimin gündemine güçlü bir biçimde sokmuştur. Bilgi toplumunun belirgin bir özelliği olan hızlı değişim, insanların genç yaşlarda aldığı eğitimin meslek hayatı boyunca yeterli olmasını imkansız hale getirmiş ve eğitim politikaları yaşam boyu öğrenme stratejilerini odağına alarak geliştirilmeye başlanmıştır. Özünde işgücü piyasasının ihtiyaçları, bireylerin kendilerini

gerçekleştirme arzusu, mesleki yeterliliğin değişmesi, aktif yurttaşlık, rekabet ve istihdam edilebilirlik gibi gerekçelerin yer aldığı yaşam boyu öğrenme, bir kişinin yaşamı boyunca bilgi, beceri ve yetkinliklerini sürekli olarak güncellemesini ifade etmektedir (Toprak & Erdoğan, 2012:70). Birçok ülkede yükseköğretim kurumları örgün eğitimin yanı sıra ikinci öğretim, uzaktan öğretim ve açık öğretim programlarıyla yaşam boyu öğrenme ihtiyacına uygun bir yapılanma çabası içine girmiştir. Ayrıca öğretim stratejileri ve materyalleri de değişimden payına düşeni almaktadır. Bu çerçevede bir yandan eğitici odaklı öğretimden öğrenci odaklı öğretime geçilmekte, diğer yandan da e-öğrenme yoluyla kullanılan araçlar değişmekte, internet, intranet, extranet ve diğer bilgi teknolojisi temelli araçlarla eş zamanlı ya da eş zamanlı olmayan öğrenme teknikleri kullanılmaya başlanmaktadır (Aktan, 2007: 26).

### **SONUÇ VE DEĞERLENDİRME**

Dünya genelinde ekonomik, sosyal, siyasal, yönetsel ve kültürel değişime rengini veren ana unsur liberalizmdir. Hayek liberalizmi bir “genel ilkeler sistemi” veya bir “ideoloji” olarak görmekte ve ideolojiye bilim dışı bir anlam verilmesine karşı çıkmaktadır. Ona göre ideolojisiz kültür olmaz, bilim dahi bilimsel olarak doğruluğu ispat edilemeyecek bir değerler sistemi üzerine kurulur. Siyasal egemenliğin kimin elinde olması gerektiğine bir cevap olan demokrasi ile siyasal güç kimin elinde olursa olsun, bu gücün sınırlarını kurumsallaştıran liberalizm birbirinden farklı kavramlardır (Yümer, 1993:109). Buradan hareketle, günümüzde üniversitelerde, düşünce kuruluşlarında veya ar-ge kuruluşlarında yapılan bilimin de dünyanın hemen tümünü etkisi altına alan liberal ideolojiye göre şekillendiği, okutulan derslerden, yapılan tezlere, yazılan kitap, makale ve teliflere kadar hemen her faaliyetin bu ideolojinin izlerini taşıdığı, bu ideolojiden ilham aldığı ve bu ideolojiye hizmet ettiği söylenebilir.

Günümüzde yükseköğretim kurumlarına, ulusal ve uluslararası düzeyde sanayi kuruluşlarının ihtiyaç duyduğu nitelikli insan gücünü yetiştirme, hemen her sektörde ileri bilgi ve teknolojileri geliştirme, sanayi ile işbirliği kurma ve bölgesel gelişmeyi destekleme gibi görevler verilmektedir. Ancak bu görevlerin yerine getirilebilmesi için üniversitelerin ihtiyaç duyduğu finansal olanaklar, doğrudan verilmek yerine projelere bağlanmaktadır. Bu durum birçok ülkede, bir yönüyle eğitim politikasını, proje yapabilen, sanayi ile işbirliği yapabilen, teknolojik ürün geliştirebilen birimlerin desteklenmesi, sosyal ve beşeri bilimlerin göz ardı edilmesi yönünde biçimlendirirken; diğer yönüyle ise yükseköğretim kurumlarını piyasa ve gelir odaklı hale getirerek ve metalaştırarak küresel sistemin basit birer aracı haline getirmektedir.

Hegemonik bir görünüm alan neo-liberal politikalar, genel olarak devlet ve kamu yönetimini dönüştürürken, özel olarak da yükseköğretimde de önemli değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda yükseköğretim hizmetlerinde devletin rolü ve işlevleri giderek zayıflamış, söz konusu hizmetler devlet tekeli niteliğini kaybetmeye başlamış ve özel sektöre açılmış, bazı ülkelerde yükseköğretim özelleştirmelere ve idari-mali-yönetsel özerkleştirmelere konu olmuştur. Ayrıca küreselleşmenin doğal sonucu olarak sınır-ötesi yükseköğretim giderek önem kazanmış, yükseköğretim ticarileşmeye başlamış (kar-amaçlı üniversiteler, şirket üniversitelerinin kurulması ya da bazı hizmetlerin ücret mukabili verilmesi gibi), rekabet tüm yükseköğretim kurumlarında belirgin hale gelmiş, akademik hareketlilik artmış, yaşam boyu öğrenme ve uzaktan öğretim gibi yeni uygulamalar ortaya çıkmıştır. Yönetişim anlayışının yükseköğretime bir yansıması olarak, akademik özgürlük, yönetimde özerklik, hesap verme sorumluluğu, paydaşlarla birlikte yönetme, kalite güvence sistemleri, proje temelli finansman gibi yeni kazanım ve uygulamalar yükseköğretim alanında yer edinmiştir.

Sonuç olarak, neo-liberal politikaların devlet ve kamu yönetimi alanında meydana getirdiği dönüşüm, yükseköğretim alanında da açık bir biçimde kendisini



hissettirmiştir. Genel olarak küreselleşme kavramı ile ifade edilen bu değişiklikler Türk yükseköğretim sistemini paradigma, sistem, yönetim, finansman, öğrenci ve öğretim elamanı değişimi, program, vakıf üniversiteleri ve akademik özgürlük alanlarında dönüştürmüştür. Ancak bu dönüşümün yükseköğretim için iyi ve yararlı etkileri olmakla birlikte olumsuz etkileri de söz konusudur. Özenle hatırda tutulması gereken hususların başında da, neo-liberal politikaların, serbest piyasa sistemini kurma ve güçlendirme amacı taşıdığı, belli bir ideolojik temelinin olduğu, bu ideolojinin ekonomiden başlayarak, devlet yönetimine, toplumsal ilişkilere, kültürel kodlara kadar geniş bir yelpazede ve dünyanın başta gelişmekte olan ülkelerini olmak üzere hemen hemen tamamını içine alacak biçimde bir hegemonik görünüm taşıdığıdır. Bu hegemonik ve monist gelişmelerin frenleneceği, alternatiflerin geliştirilebileceği yegâne yapılar olan üniversitelerin, neo-liberalizmin basit bir aracı konumuna düşme tehlikesinin dikkatle değerlendirilmesi gerekmektedir.

#### **KAYNAKÇA**

- Aksoy, Ş. (1998). Yeni Sağ, Kamu Yönetimi ve Yerel Yönetim: Eleştirel Bir Yaklaşım. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, Cilt 7, Sayı 1, ss.1-13.
- Aksoy, Ş. (2007). Kamu Yönetiminde Değişim Üzerine Düşünceler. *1. Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumu (Sempozyum Kitabı) içinde* (s.195-207). Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Üniversitesi Yayını.
- Aktan, C. C. (2007). Yüksek Öğretimde Değişim: Global Trendler ve Yeni Paradigmalar, *Değişim Çağında Yüksek Öğretim içinde*: Coşkun Can Aktan (Ed.), İzmir: Yaşar Üniversitesi Yayını.
- Bogumil, J. (2001). Staatsaufgaben im Wandel, *Politische Bildung*, Heft 3, s. 28-41.
- Budäus, D. (1998). Von der bürokratischen Steuerung zum New Public Management- Eine Einführung, Ditrich Budäeus / Peter Conrad / Georg Schreyögg (Hrsg), *New Public Management*, Berlin, New York, s. 1-10.
- Budäus, D. & Finger, G. (1999). Stand und Perspektiven der Verwaltungsreform in Deutschland. *Die Verwaltung: Zeitschrift für Verwaltungsrecht und Verwaltungswissenschaft*, Band 39, Heft 3, s. 313-343.
- Eren, V. (2001). *Yeni Kamu Yönetimi Anlayışı (Büyükşehir ve İl Belediyeleri Üzerinde Bir Araştırma)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Eren, V. (2006). Personel Rejiminde Bürokratik Modelden İşletmecî Anlayışa Geçiş. *T.C. Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 6, Sayı: 11, Nisan, s.131-153.
- Eren, V. (2008). Devletin Yapısında ve İşlevlerinde Değişim-Yönetimsel ve Siyasal Liberalizasyon. Özel, M. & Eren V. (Ed.) *Devletin Dönüşümü ve Yeni Dönem Kamu Yönetimi İçinde*. Konya: Çizgi Kitabevi. ss. 37-87.
- Eryılmaz, B. (2004). Kamu Yönetiminde Değişim, *II. Kamu Yönetimi Formu içinde*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları. ss. 50-64.
- Eskicioğlu, O. (1995). *İslam Hukuku Açısından Serbest Piyasa Ekonomisi*, İzmir: Anadolu Matbaacılık.
- Farazmand, A. (1999). Küreselleşme ve Kamu Yönetimi. S. Kaygalak (Çev.). *Mülkiye Dergisi*, Cilt XXV, Sayı 229, ss. 245-278.
- Friedman, T. L. (2003). *Küreselleşmenin Geleceği*. İstanbul: Boyner Yayınları.

- Güler, Birgül Ayman (2005), *Devlette Reform Yazıları*, Paragraf Yayınları, Ankara.
- Güzelsarı, S. (2004). Kamu Yönetimi Disiplininde Yeni Kamu İşletmeciliği ve Yönetişim Yaklaşımları. Kemal Öktem & Uğur Ömürgönülşen (Ed.) *Kamu Yönetimi - Gelişimi ve Güncel Sorunları-* içinde, (s. 85-137). Ankara: İmaj Yayınevi.
- Haldemann, T. (1998). Zur Konzeption wirkungsorientierter Planung und Budgetierung in Politik und Verwaltung, Ditrich Budäeus. Peter Conrad & Georg Schreyögg (Hrsg); *New Public Management* içinde (s.191-215). Berlin, New York.
- Sakınç, S. & Bursalıoğlu, S. A. (2012). Yükseköğretimde Küresel Bir Değişim: Girişimci Üniversite Modeli. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2, ss.92-99.
- Schuppert, G. F. (1998). Die öffentliche Verwaltung im kooperationsspektrum staatlicher und privater Aufgabenerfüllung; Zum Denken in Verantwortungsstufen. *Die Verwaltung*. Band 31, Heft: 4, s. 424-447.
- Sobacı, M. Z. (2007). Yönetişim Kavramı ve Türkiye’de Uygulanabilirliği Üzerine Değerlendirmeler. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, (5:1), ss 219-235.
- Stella, A. & Woodhouse D. (2011). Evolving Dimensions of Transnational Education. Antony Stella & Sudhanshu Bhushan (Ed.). *Quality Assurance of Transnational Higher Education: The Experiences of Australia and India* içinde, (s. 3-18) Delhi: National University of Educational Planning and Administration.
- Şahin, K. (2007). *Küreselleşme Tartışmaları Işığında Ulus Devlet*. İstanbul: İlgü Kültür Sanat Yayınları.
- Toprak, M. & Armağan E. (2012). Yaşamboyu Öğrenme: Kavram, Politika, Araçlar ve Uygulamalar. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2, ss.69-91.
- Yumer, R. (1993). Hayek’çi Liberalizmin Temel İlkesi. Atilla Yayla (Ed.) *Siyasal & Sosyal Teori: Seçme Yazılar* içinde (s.108-120). Siyasal Kitabevi, Ankara.